

Вень

Вень (кит. 文: wén – початково «татуювання, орнамент, візерунок, знак») – полісемантичний ієрогліф, комплексне поняття, що означає писемний знак, писемність, мову, обряд, культурність, цивілізованість, вихованість, освіту, літературу, літературний жанр, вишукану словесність, стиль; одна з ключових категорій китайської філософії, естетики і літератури, опозиція до стихійної матеріальності, доцивілізаційного стану суспільства; сигніфікат культурної спадщини та ідентичності Китаю, втілення мудрості та мистецьких досягнень китайської цивілізації. В широкому сенсі означає знаковість (природну чи штучну), будь-яку виявлену (осмислену) впорядкованість і в цьому сенсі перекладається як «культура» або «цивілізація». У якості прикметника передає такі ознаки як «вишуканий, витончений, м'який, спокійний», а також «літературний, писемний, книжний». Вважається вираженням розуму, краси, глибини думки і естетичного сприйняття, охоплює широкий спектр смислів та аспектів, які відображаються у мові, мистецтві, освіті та суспільних нормах. Вживається у власних іменах, назвах престижних локацій і установ, логотипах і символіці, вказуючи на зв'язок з культурною традицією. Будучи радикальним (простим) ієрогліфом, є складовою частиною численних складених ієрогліфів у якості компонента, який вказує на зв'язок з письмом, освітою, літературою.

Етимологія і семантична еволюція терміна

Без розуміння вагомості поняття вень неможливо отримати уявлення про духовне та інтелектуальне життя Китаю протягом усієї його історії. Міфічний тип мислення, характерний для давніх китайців, створив особливу систему піктографічного письма, яка відображала архетипові реалії і мала сакральний характер, поєднуючи світ людей і небесний світ. Пройшовши тривалий і складний шлях еволюційних трансформацій, писемність поступово розвинулась у складні каліграфічні знаки. Письмовий символізм став одним із найважливіших аспектів китайської мови, де кожен знак має унікальне значення і втілює поняття або ідею.

Символ вень відомий вже з доби Шан-Інь (16-11 ст. до н.е.) як накреслення на кістках тварин та панцирах черепах у вигляді кількох переплетених ліній. Етимологія вень як «візерунок» (перехрещення ліній, змішування кольорів) сягає розфарбовування і татуювання (веньшень), що символізувало більш високий ступінь культурного розвитку племені. Первісно графема мала вигляд людини, що стоїть, з розмальованим (татуйованим) тулубом у районі грудей в момент виконання нею ритуального дійства з поєднанням смужок червоного і синього кольорів, що символізували втілення космічних начал – чоловічого (ян) і жіночого (інь), взаємодія яких за натурфілософським світоглядом забезпечує гармонію космічного універсуму, обумовлює природу всіх світових процесів і все породжує. Татуювання на тілі людини в стародавніх культурах мало магичний сенс, могло наноситися з нагоди ініціації, служило оберегом, могло означати прилучення до таємних сил природи. З часом, з рухом ієрогліфів у бік спрощення, символіка татуювання була втрачена, форма ієрогліфа стала більш лінійною. І хоча в більш пізні періоди китайської історії татуювання мало

негативну конотацію (асоціювалось із варварами, ув'язненими), в Китаї періоду бронзи татуювання мало сакральний зміст і часто було ознакою племінної еліти. Пізніше словом вень почав визначатись будь-який візерунок як штучного (розпис, різьблення, ткацький орнамент), так і природного походження (сплетіння гілок дерева чи стеблин трави, тріщини на камінні, текстура дерева, череда хмар, плями чи смуги на шкурі тварини, сліди звірів і птахів тощо). Це ж стосується і знакової манери поведінки людини у контексті культури (жести, міміка, стиль поведінки, в тому числі – стиль письма).

Отже, вень сприймається як особливість світу загалом. Вищим типом природного візерунку виступає «небесний візерунок» – зоряне небо (тянь вень), що передає через рух світил, розташування сузір'їв, принципи функціонування космічного універсуму. Значення «змішування кольорів; ритуальне забарвлення, татуювання; прикраса, візерунок тваринного і рослинного світу» зберігається у китайській мові і дотепер для позначення яскраво розфарбованих представників фауни, дерев з яскравими плодами тощо.

Еволюція від татуювання до складного візерунку, а відтак до поняття писемності була тривалою. Поняттям вень стали позначати знаки, писані людиною, що їх за однією з легендарних версій, накреслив у вигляді восьми триграм (гуа) архаїчний першопредок Фу-сі, скопіювавши візерунки Неба – небесні письмена (за іншою версією знаки були скопійовані зі шкіри чарівного дракона). З їх допомогою стало можливим передати сторони світу і природні сутності. Щодо 64 гексаграм, то їх, за однією з версій створив сам Фу-сі, за іншою Вень-ван – засновник династії Чжоу (11-3 ст. до н.е.). Щодо створення ієрогліфів, то існує версія, що піктограми створив придворний легендарного імператора Хуан-ді історіограф Цан-цзе, який досягнув сокровенну таємницю буття і красу природних візерунків. Так виникла ієрогліфіка – візерунок ліній і рисок, запозичений від природи. З самих початків писемності вень розуміли як текст в категорії естетики, подібно до гарно оздобленого візерунку. Згідно з філософськими коментарями до книги «Книги змін» («І цзін», бл. 7 ст. до н.е.), візерунки, утворювані небесними світилами, обумовлені Небом як вищим природним началом. Вень неба і землі – знаки природної впорядкованості, що пов'язувались із графічними символами – триграмами гуа (комбінації з трьох перерваних і суцільних ліній) у книзі «І цзін».

Також найдавнішим матеріальним вираженням китайської культури є тканина, що засвідчує ще одна архаїчна семантика ієрогліфа вень – «витканий виріб, гаптування на тканині». Виникнення ієрогліфічного письма асоціативно сягає процесу виготовлення тканини (переплетіння ниток) і плетіння сіток, що характерно для багатьох культур (пор. лат. *textus* – «тканина, плетиво», вузликоче письмо, що згадується у «Книзі змін», чи характерне для давніх індіанців). Виробництво тканого одягу – одна з головних ознак, що відмежовує культуру від стану дикості. Винахідником ткацького станка вважається імператор Хуан-ді.

В Китаї ткацтво і землеробство вважались головними культуротворчими чинниками, які співвідносились з гендерним поділом. Чоловіка пов'язували з обробіткою землі, тоді як жінку – з ткацтвом, тому у семантиці вень збереглося значення «м'якість, ніжність, вишуканість», що традиційно пов'язується з

жінкою на протипагу чоловічій агресивності; опозицією виступає термін «у» – «войовничість», «воєнне начало», загалом стан, що руйнує усталений порядок. Ця пара категорій китайського світогляду складає опозицію за моделлю інь-ян, символізує два космічні начала – гармонію (життєдайне космічне начало) і хаос (смерть), де домінантним елементом є категорія вень. Ці два начала, об'єднуючись, породжують космічну гармонію, частиною якої є людина.

Вень і у – концептуальна пара також і в китайській філософії і політичній культурі, що символізує взаємозв'язок цивільної і військової сфер управління. В політичній культурі Китаю утвердилось розділення цивільної адміністрації (вень) і адміністрації військової (у) при домінуванні першої. Взаємозв'язок вень-у обумовив елітарний характер освіти, яка передбачала засвоєння гуманітарної складової при стійкому інтересі до бойових мистецтв (у шу, у і) як духовного феномену. Бойові мистецтва як вид ритуальної практики також слугували головним джерелом проникнення ідей конфуціанства, даосизму і буддизму в широкі народні маси. Обидва концепти – вень і у – являють собою ідеальне поєднання якостей, що їх може мати людина – досконале володіння пером і мечем.

Для китайця давнини і раннього середньовіччя світ сповнений значень, смислів, переданих Небом, які проявляються через положення світил і сузір'їв. Увесь світ постає як візерунок-вень: небесні знаки (астрономічні об'єкти і явища), земний рельєф, сліди тварин (система їх інтерпретації), а також знаки письма. Людська культура і писемність – відображення природної світобудови, космічного візерунка. Вень відображає ідеали, пов'язані з гармонією, рівномірністю та балансом, що є важливими принципами китайської культури та філософії. Значення вень як «тканий візерунок» пізніше набуло відтінку «полотно тексту», тобто «література». У значенні «література» ієрогліф вень почав використовуватися лише з пізнього періоду доби Хань (1-2 ст.). Спочатку це стосувалось канонічних творів конфуціанської класики, філософських текстів школи пізнього періоду доби Чжоу (6-3 ст. до н. е.), історіографії раннього періоду доби Хань (2 ст. до н. е.), а також поезії.

Таким чином, з плином часу вень отримує подальші інтерпретації, наповнюється новими сенсами, які в сукупності являють собою сутність поняття, яке називають культурою дао.

Вень як філософська категорія

Визначення вень-культури як відображення в свідомості людини духовного світогляду та морально-етичних принципів, походять від даоського та конфуціанського культів дао-природи. «Книга змін» подає реальність як цикл постійних трансформацій, що і стало підґрунтям усієї китайської філософії.

Всесвіт китайці уявляли у вигляді тканини, основу якої складають вертикальні нитки, що з'єднують усі рівні існування, як незмінне, активне, чоловіче і пряме (сонячне світло). Поперечні нитки символізували природу як тимчасове, пасивне, жіноче і змінне (відбиток місячного сяйва). Основа і поперечник, вертикаль і горизонталь (Небо і земля), взаємодіючи, утворюють хрест, який є символом єдності протилежностей, поєднанням чоловічого і жіночого начал.

Таким чином відбувається формування поняття дао – небесного шляху, який існує завдяки взаємодії космічних енергій інь і ян, і в якому втілена ідея вищої космічної гармонії вень.

У рамках філософських вчень, що сформувалися протягом другої половини епохи Чжоу – періоди Чуньцю (Весни та осені, 722–476 до н.е.) та Чжаньго (Воюючі царства, 475-221 до н.е.), викристалізувався погляд на вень, що ґрунтується на соціально-політичних та етичних концепціях. Образ вень ускладнюється за рахунок писемного канону і нумерології.

У китайській традиції число 3 втілювало вертикальну тріаду світобудови: ідеальне (Небо), тілесне (людина і матеріальний світ, земля), духовне (мораль). Небо – сфера, де мешкають першопредки, земля – матеріальні речі, а людина, як найцінніше творіння Неба, знаходиться у духовному центрі в єдності з космічним порядком, усі її дії мають підкорятися природним ритмам, оскільки вона наділена розумом, а значить, здатна своєю поведінкою порушити або згармонізувати світовий порядок, подолати хаос. Призначення людини окультурювати світ криється в етимології ієрогліфа вень, де перехрещування вертикальних ниток Неба і горизонтальних ниток землі і формує культуру. Концепція єдності пронизує китайську філософію, де баланс між протилежностями, вважається ключовим для досягнення гармонії.

В класичний період були створені два типи канонічних текстів, перший пов'язує з іменем фундатора даосизму Лао-цзи, другий – із засновником соціально-етичного вчення конфуціанства Конфуцієм.

Даосизм виходить з горизонтальної складової архетипу дао і трактує вень-культуру як єдність з природою і першопредками. У «Книзі змін» вень прямо пов'язується з дао, три рівні побутування якого представлені у системі триграм: дао землі (фізична сутність світу), дао Неба (ідеальна сутність речей) і дао людини (візерунки речей), у якому втілена вся повнота життя, коли дао проявляється у світі як де (чеснота). Тільки людина, що має де, є людиною дао. Дао Неба тут виступає у своєму конкретному значенні – шлях, лінія, графічне зображення у просторі, оскільки і земні і небесні знаки – це зримі обриси, що зумовлено початковим сенсом ієрогліфа вень. Дао мислиться як небесний візерунок, пізнаючи який, самовдосконалюючись, людина з'єднується з ним. Завдяки дао виникають письмена, які походять із серця людини.

Конфуціанство базується на природно-соціальній вертикальній складовій архетипу дао і певною мірою є опозиційним до даосизму, створивши антропоцентричну модель світу. У трактаті «Лунь юй» («Бесіди і судження») ієрогліф вень вживається як поняття зі значенням «освіченість, мудрість, культурність, засновані на знанні обрядів та етикету». Конфуцій відходить від природного дао у бік соціального дао, значною мірою нівелює з тріади дао верхній рівень Неба та нижній рівень природи і залишає лише серединний рівень добра (шань), що породжує духовну сутність дао. У Конфуція визначення дао дається не через космічну сутність, а через мінливі відносини людей. Акцент робиться не на релігійному одкровенні, а на світському ритуалі: все береться з книжного знання, а не від богів. Відтепер не дао формує людину, а людина розвиває дао.

З одного боку вень як візерунок – це шаблонна форма природи; тому Конфуцій розглядає небесні тіла, а також форми землі, а саме гори та води, як зразок дао. З іншого боку, вень – це людський розум, який набуває форми у літературних зразках і стає однією з маніфестацій дао – літературою, упорядкованим знаковим малюнком, який виражає сутність, що цей малюнок породила.

У конфуціанстві життя людини порівнюється з чистим листом або полотном, на якому вона своїми справами наносить власний візерунок. Щоб цей візерунок був правильним і красивим, людину потрібно належним чином виховувати, тому в Китаї як наслідок діяльності Конфуція з'являється система виховання людини – носія вень-культури.

Вень-культура у конфуціанстві

За часів Конфуція вень стає ключовою характеристикою культури. Конфуцій розглядає вень як культуру, пов'язану з книжною ученістю, музикою, ритуалом, і вважає її поєднання з природністю ознакою шляхетного чоловіка (цзюнь цзи) – нормативної особистості в конфуціанстві, нащадка мудрих правителів давнини, який прагне оволодіти духовним спадком предків. Конфуцій трактує вень як втілення мудрості імператорів старожитності, особливо Вень-вана (досл. «культурний правитель») – засновника династії Чжоу – еталонного втілення вень. Відтак особистість, якає має вень, є носієм різних чеснот – від етичних до розумових і мистецьких.

Історичну місію Конфуцій вбачав у збереженні й передачі нащадкам давньої культури вень, тому не займався написанням творів, а редагував і коментував писемну спадщину минулого. При цьому конфуціанські тексти маніфестують вень-культуру не просто як писемність, що містить давні знання, а й як саму давнину – символ мудрості, духовну культуру, втілену у слові.

Конфуціанство є цілісною філософською системою ієрархічного суспільного устрою, центральними поняттями якої є жень (гуманність, людяність) і лі (правильна поведінка). Гуманність жень, за Конфуцієм, – це досконалі моральні цінності та норми поведінки людини. Носієм таких моральних цінностей могла стати не просто шляхетна людина, а така, що володіє вень-культурою. Шляхетна особистість має дві складові: жень і вень (одкровення у слові досконалих мудреців минулого, які заклали підвалини китайської культури). Конфуцій ділить людей на три типи: вищий тип, ідеальна, цілісна, шляхетна людина, яка сповідує дао і має де, гармонійно збалансовуючи в собі вченість і природність, дотримується «золотої середини»; нижчий тип – простолюдин (маленька, низька людина), зосереджена на матеріальному; і посередині в культурному сенсі перебуває звичайна людина. Місія шляхетного чоловіка полягає в тому, щоб через ритуал і музику (без неї ритуал не є можливим) заохотити інших людей стати на шлях внутрішнього самовдосконалення.

У Стародавньому Китаї шляхетна людина обов'язково мала вчитися ритуалу і музиці, які здатні «виправити» звичаї суспільства. Ці аспекти вень в конфуціанстві націлені на формування гармонійного суспільства, в якому кожна людина розвивається морально, інтелектуально та етично, враховуючи потреби колективу. Навчання проходило за допомогою класичних творів під

назвою вень як закарбована у слові культура, що увійшли до конфуціанського канону П'ятикнижжя (У цзін): Ши цзін (Книга пісень), І цзін (Книга змін), Шу цзін (Книга історії), Лі цзі (Книга ритуалів), «Чуньцю» («Весни та осені»). Пізніше до них додалися інші твори – так зв. «Тринадцятикнижжя» («Ші сань цзін»), а термін вень почав означати усю сукупність культурних уявлень, пов'язаних із словесністю. Лише осягнувши ці тексти (мудрість предків), шляхетний чоловік ставав культурним. Особливість вень полягає в його естетиці, точності виразу та використанні символів, що надають текстам глибини і складності, і вимагає від читача глибокого розуміння китайської мови, культури та філософії. Ритміка, яка втілена у письмових символах у вигляді орнаменту ототожнюється з музичним ритмом, який традиційно вважається началом, що згармонізовує світ. Космос уподібнювався до музичного інструменту, а усі елементи світобудови суголосні музичним тонам, які співзвучні поміж собою. Таким чином, завдяки Конфуцію природний візерунок остаточно починає асоціюватися зі словесним, який трактується як найдієвіший засіб впливу на світ, виникає ще одне значення ієрогліфа вень – канонічні філософські та етико-політичні тексти. Ієрогліф вень остаточно стає однією з центральних категорій китайської теоретичної думки; вень як атрибутив «культурний», «освічений», «мудрий» змінюється на субстантив – «культурність», «освіченість», «мудрість», що вказує на духовні якості, пов'язані зі знанням і дотриманням правил соціальної етики. Поняття «візерунок» остаточно набирає символічного значення культури.

У Конфуція вень уже має суспільно-історичний сенс, як культура духовна, не закладена в людину природою, а нею набута, тобто на передній план виносяться соціальні, а не природні якості. Вень – це те, що вивчають, те, чим людина збагачує свій внутрішній світ, результат тих зусиль, яких людина докладає для вдосконалення своєї сутності, створюючи правильний візерунок власного життя, поступово перетворюючи себе на освічену, цивілізовану людину. Вень – усе те, що виникає в людському суспільстві, керованому не властивостями людської природи, а нормами, створеними самим суспільством. Це правила, що відіграють одну з центральних ролей у конфуціанському вченні, норми, на яких будується життя структурованого, цивілізованого суспільства і які залишені китайцям легендарними мудрецами, доскональними в мудрості правителями давнини. Доброчесність конфуціанської гуманної людини є гарантією стабільності й могутності держави. Культурність вень і правильний суспільний устрій, що підтримується чиновниками-інтелектуалами, трактувалися як дві сторони одного суцього, різні прояви дао.

Вень, символізуючи соціальні явища, набирає значення «ритуал», «церемонія», «обряд», «етикет». Ритуальні правила є більш значимими для суспільства, аніж власне закони, тому що останні створюються людьми і можуть бути хибними, а ритуали і норми культури створили досконалі мудреці минулого, скопіювавши їх з природи, наслідуючи Небо, і вони походять із серця. Тому саме минуле, в якому панував порядок, повинно стати прикладом для сучасності. Таким чином, ритуал – це спосіб гармонійного єднання з природою, основа формування моралі і саме вони, на думку Конфуція, відрізняють жителів Піднебесної від варварів. Конфуцій узгодив людину і державу, порівнявши її з родиною, де у

кожного члена є своя функція. При цьому держава як втілення морально-релігійних цінностей керується Небом, і людина, яка виконує ритуали, його наслідує. Вень за Конфуція набуває значення високої естетичної і етичної категорії, досконалого знання і не є константою, а набувається у тій чи іншій мірі.

З філософським значенням вень пов'язана конфуціанська доктрина «виправлення імен» (чжен мін), оскільки в концепції терміна важливим є правильне (точне) вживання слів.

На поч. н.е. носієм вень стає чиновник бюрократичного апарату, з чим пов'язане впровадження в сер 2 ст. до н.е. системи державних іспитів (ке цзюй) на знання вень: у китайській імператорській системі вень визначав стандарти для прийому на державну службу, де акцент робився на знаннях класичної літератури, каліграфії, філософії та етики. Звідси протиставлення цивільної влади (одне із значень вень – «цивільний») військовій адміністрації (у – «озброєний»), де перевага надається першій. Конфуціанська традиція приділяє велику увагу освіті та саморозвитку. Виховання і набуття знань розглядаються як ключові елементи формування особистості, а відтак і удосконалення суспільства. Саме тому конфуціанство розглядало і трактувало літературу та мистецтво з практичної і політичної точки зору. Саме вень як освіченість, ерудиція є одним з ключових догм конфуціанства, що в свою чергу мало величезний вплив на китайську культуру, ментальність, світосприйняття.

Вень як мовознавче поняття

Усі явища культури мають два плани вираження – візерункове вень і словесне янь, що відбилось у самій назві давньокитайської мови – веньянь. Визначальною формальною особливістю писемності, що також походить з типологічних характеристик вень, спочатку була її зовнішня «візерунковість», яка згодом стала означати стилістичну досконалість. Згідно з конфуціанством, якщо слова не будуть розташовані візерунком, то вони не зможуть поширюватися. Письмо є не тільки засобом комунікації, але й символічною системою, що втілює глибинні значення та ідеї. Мова – найважливіша сфера, де вень проявляється через ієрогліфіку. Сама писемність вважається формою мистецтва, що вимагає точності та естетичної техніки відтворення. Китайська каліграфія з її складними мазками та витонченими композиціями є не лише візуальним відображенням вень, але й самостійним видом мистецтва.

У традиційних літературознавчих працях слово вень могло вживатись і у вузькому значенні (напр. означати римований текст), а у лінгвістиці згідно з першим китайським тлумачним словником «Шовень цзе цзи» – означати простий (нескладовий) ієрогліф. Ієрогліф 文 в китайській мові – це перш за все 67 ключ, який означає текст або письмо. У китайській писемності ключі (радикали) є основними складовими частинами китайських ієрогліфів. Вони представляють собою набір стандартних символів, які використовуються для класифікації ієрогліфів за семантичними або графічними характеристиками. У китайській мові ключ "文" має кілька значень та використовується в різних складених ієрогліфах.

Вень як означення літератури

Китайська література з її багатою символікою, метафоричною мовою та філософським підтекстом відображає сутність вень і слугує засобом збереження та вираження культури, є символом національної ідентичності. «Словесний візерунок» є породженням та втіленням «космічного візерунка», а тому вважається спроможним згармонізувати світ.

Вень від початків розумівся як текст, що має естетичні якості краси, подібно до майстерно оздобленого візерунка. Поняття вень відноситься не просто до писемності, а насамперед до витонченого стилю письма, красного письменства, тому стало асоціюватись з літературою. «Оздоблення» сприймалось як невід'ємний компонент прекрасного, демонструвало вишукану літературність. Ідея високого стилю стала цариною, де створювалися норми літературної мови та літературної техніки.

Вень – це насамперед «навчати і виховувати літературою», що означає виховання людського темпераменту і моральне вдосконалення. Література є впорядкованим зразком людського духу, опосередкованого мовою, однією з маніфестацій дао.

Вень-культура в уявленнях китайців – це здатність людини розкривати природу речей (явищ) через коди, за якими ховається їхня сутність. Якщо в давні часи поняття вень охоплювало загальноцивілізаційний аспект і стосувалось усього, що було записано ієрогліфами, то з часом його значення звужувалося, і воно стало позначати витончену словесність, ритмізовану прозу, а також певні літературні стилі та жанри. У значенні «література» ієрогліф вень почав вживатися лише з кінця доби Хань (1-2 ст.). Спочатку це стосувалося основних канонічних творів, а саме конфуціанської класики, праць філософських шкіл пізнього періоду доби Чжоу (6-3 ст. до н.е.), історіографії раннього періоду доби Хань (2 ст. до н. е.) та поетичних збірок. Література, сформована на канонах, надалі сприйматиметься як єдине ціле. У тих випадках, коли канон не входив до складу літератури, деякі жанри не зараховували до красного письменства як нелітературні і називали літературою «ділового пензля» (бі). У IV-V століттях з'явилося протиставлення творів бі і вень, де вень позначав ритмізовану прозу, а бі – неритмізовану ділову прозу. В епоху династії Тан (7-9 ст.), вень стали називати «стародавнім стилем» (гувень), що зробило його функцію ще більш конкретною.

З часом китайська література стала багатозаровою, включаючи не тільки поезію та прозу, але й історіографію, філософію, драматургію та інші жанри. Система жанрів красного письменства надзвичайно різноманітна, з притаманними кожному жанру системою стильових домінант, мовно-літературної специфіки, мовленнєвих штампів, композиційних особливостей тощо.

Архаїчна семантика вень як тканого візерунку з часом розширюється до сенсу «полотно тексту», тобто власне «література» – вираження думок і емоцій через писемне слово. Вень стає маркером витонченості форми та інтелектуальності змісту. Поява нових слововживань не руйнує традиційні уявлення про вень як

поняття, котре, зберігаючи всі свої значення, що виникали в кожному попередньому епоху (навіть маловживані) продовжують застосовуватись окремими авторами.

Мовлені слова, за уявленням давніх китайців, породжувались у серці – джерелі світової енергії ці. Сама людина, власне, це посудина, яку наповнює природа, визначає її розміри й переливає міру таланту особистості у витончене слово – вень, стає ознакою досконалості стилю. Вень стосовно літератури означає майстерне володіння мовою та навички використання різних стилів письма, що забезпечує написання творів високої якості та глибини змісту. Китайські письменники здебільшого використовують класичну китайську мову (веньянь), яка вимагає від письменника високого рівня володіння та глибокого розуміння культурних контекстів. Китайські класичні тексти продовжують впливати на формування моральності та способу мислення китайського суспільства.

Поезія

Оскільки віршований текст є найбільш стилістично організованим і зовні впорядкованим видом «словесного візерунка», то поетична творчість неминуче зайняла одне з чільних положень в ієрархії вень. Створення поезії, що сягає давнього фольклору (ще задовго до появи ієрогліфів) завжди посідало особливе місце в Китаї. У китайських міфах панує сюжет про божественне походження пісенно-поетичної творчості, яка була започаткована легендарними правителями давнини Ді Ку або Ді Цзюнем (ймовірно тотемний предок інців, покровитель вченості і каліграфії) та Хуан-ді (Жовтий імператор), або за їх наказом.

Китайська поезія, особливо її класична форма, втілює сутність поняття вень через дотримання канонізованих поетичних форм, схем римування та тональних моделей. При цьому в ній виражені щирі емоції та глибинні філософські візії. Твори відомих поетів (напр. Лі Бо, Ду Фу, Ван Вей, Су Ши) є зразком витонченості, образності та символічності мови, вишуканості стилю, передають глибину думок і емоцій, що безпосередньо асоціюються з поняттям вень.

Як і всі мови світу, з плином часу розмовна китайська мова зазнала значних змін, як і вимова більшості ієрогліфів. Але для китайської писемної традиції характерним є те, що зміна вимови не впливає негативно на розуміння стародавніх текстів, які читаються із сучасною вимовою, в результаті чого, наприклад, в поезії, часто порушується римування, але це не впливає на адекватне розуміння написаного, що також гарантує довговічність класичного канону.

Проза

Не дивлячись на те, що поезія є найвищим проявом концепту вень в китайській літературі, загальні його принципи простежуються і в прозових творах. В прозі вень маркує високий стиль, який відзначається ретельним описом природи, культурних та історичних деталей. Це стосується й багатства алюзій класичних прозових творів: літературна інтертекстуальність демонструє одну з головних концепцій вень – опору на багатовікову традицію.

У китайських класичних романах поняття вень – це не лише естетичний бік тексту, але й моральні підтексти та філософська глибина, втілені у символіці та персонажах. Найбільш поширеним є образ героя, який поводить відповідно до вень, зберігає гідність та моральність, вірність ідеалам, не зважаючи на перешкоди.

У китайській літературі розвинулися різні форми драматургії, включаючи класичні опери та театральні п'єси. В драматургії вень традиційно служить інструментом для розкриття моральних норм та глибинних думок. Класичні п'єси послуговуються вень для створення яскравих діалогів, непересічних характерів та емоційної напруги.

Вень як категорія мистецтва

Поняття вень – це багатий світ духовності, пов'язаний з вираженням краси, витонченості та гармонії, що виявляється у таких видах китайського мистецтва як каліграфія і живопис.

Сучасні китайські митці часто творять на перетині традиційних і сучасних впливів, поєднуючи давню естетику з інноваційними підходами. Пріоритетним для Китаю у царині мистецтва є збереження та відродження традиційних форм мистецтва, ремесел, культурних звичаїв, а також нематеріальної культурної спадщини, такої як традиційна музика, каліграфія, бойові мистецтва та народні традиції.

Каліграфія

Каліграфія є не просто засобом комунікації, але й мистецтвом передавати красу мови через написання, є відображенням особистості каліграфа, його емоцій та особистісної філософії.

Ставлення самих китайців до ієрогліфів незмінно є вкрай шанобливим. Протягом багатьох століть каліграфія цінувалася й цінується досі вище багатьох інших мистецтв, залишається неодмінною ознакою освіченої людини.

Різні стилі каліграфії як виду візуального мистецтва втілюють сутність вень через точні та досконалі штрихи написаних ієрогліфів. Каліграфи прагнуть досягти гармонійного балансу між пензлем, тушшю та папером, виражаючи красу та глибинні сенси письмової мови, де кожен порух пензля має символічне значення та виражає внутрішній стан художника.

Вень в каліграфії виражається через розуміння пропорцій та експресивності кожного символу. Каліграфія поєднує в собі навички письма, естетику ліній і форм, виразність та емоційність. Каліграфія вважається способом передачі духу і глибини мислення через письмо. Каліграфія самого символу вень виконується з великою увагою до деталей, з намаганням передати енергію, гармонію та вишуканість знака. Виконуючи цей символ, художник може надати йому динаміки або спокою, використовуючи різні штрихи та інтенсивність ліній.

Живопис

У китайському живописі вень виявляється, перш за все, у зображенні природних ландшафтів, квітів, птахів, фігур людей, тварин та ін. Китайські живописці вдаються до витончених пензликкових технік, часто абстрагуючись від реалістичного зображення об'єктів, прагнуть передати сутність і дух зображуваного. Цьому сприяє особлива техніка мазків пензля і розмивання фарби. У живописі вень виявляється через використання символічних образів, кольорів та композицій, що передають глибокі філософські ідеї та емоції, має за мету викликати почуття спокою через споглядання природної краси.

Китайський живопис втілює фундаментальні принципи вень, такі як гармонія, рівновага, зачарування природою. Майстерність художника полягає в тому, щоб вловити енергію ці зображуваного предмета і виразити її на папері.

Китайський живопис відзначається простотою та стриманістю. Він намагається зафіксувати сутність об'єкта або сцени, уникнути зайвих деталей та декоративних прикрашувань. Важливою частиною є використання простору, наявність пустот на малюнку, що залишають місце для уяви та сприяють медитативному розважанню.

Китайський живопис використовує багатий арсенал символіки та мотивів, які мають свої особливі значення в китайській культурі. Наприклад, зображення птахів, квітів, гір та води можуть символізувати різні поняття, такі як щастя, довголіття, гармонія тощо.

Вень у сучасному китайському суспільстві

Вень – один із базових концептів китайської картини світу, основа китайської цивілізації, сполучна ланка між різними народами, які населяють Китай і говорять на різних діалектах.

Поняття вень продовжує зберігати своє принципове значення в сучасному китайському суспільстві, хоча його семантичне наповнення змінювалось паралельно з суспільними трансформаціями. Розвиток вень-культури відбувається циклічно, на кожному оберті вона всотує в себе весь накопичений культурний зміст і пристосовує його до нових реалій, переосмислюючи і розширюючи.

Вень є ключем до розуміння етичних норм та моральних стандартів у китайському суспільстві таких як добродієність, толерантність, скромність, повага до старших, шанування батьків та вчителів, постійне самовдосконалення, ретельне виконання своїх обов'язків. Ці чесноти вважаються фундаментальними для досягнення гармонії в суспільстві та особистісної реалізації.

Заохочуються поведінка, а відтак і мовленнєвий етикет, сповнений щирості, без зовнішнього лоску і зверхності, що сприяє створенню моральності громади. Китайці вірять, що через навчання та вдосконалення можна досягти морального розвитку та внутрішньої гармонії. Справжнім китайцем вважається той, хто володіє вень – китайською мовою і писемністю, літературою, музикою, специфікою ритуалу, розумінням сутності культури. У китайській традиції минуле сприймається як метафора сьогодення, що стимулює пошук відповідних аналогій.

Вень також проявляється у повсякденному житті китайців через традиційні обряди, мовленнєвий і поведінковий етикет, одяг, спосіб життя тощо. Культура гостинності, родинних традицій і колективізму також є невід'ємною частиною вень.

Розуміння вень як писемності і культури одночасно лежить в основі сучасної китайської політики «м'якої сили»: поширювати авторитет Китаю у світі через популяризацію китайської мови і культури. У багатьох країнах світу, в Україні зокрема, на базі окремих університетів за фінансової підтримки амбасад КНР створені «центри Конфуція» – осередки з вивчення мови, історії і культури Китаю, проводяться фестивалі, влаштовуються майстер-класи (н-д, з чайної церемонії, з каліграфії, традиційних ремесел тощо). За допомогою мовних шкіл, програм культурного обміну та міжнародної співпраці концепція вень поширюється світом, сприяючи міжкультурному діалогу.

Оскільки Китай продовжує зазнавати швидкої трансформації та глобалізації, вень стає головним чинником, що зберігає культурну ідентичність китайської нації перед викликами сучасного світу, сприяє адаптації до глобальних змін. Поєднання старого та нового є прикладом динамічної природи китайської культури та її здатності адаптуватися та розвиватися, залишаючись укоріненою в традицію. Численні культурні події, традиційні фестивалі, святкування, збазовані на міфології та класичних літературних творах, сприяють культурному туризму. В державній політиці вень реалізується в добродієвому лідерстві, де від правителів очікують втілення ідеалів ефективного керівництва країною. Крім того, концепція вень виходить за межі традиційних культурних практик. Вона адаптована до новацій та інтегрована в різні сучасні сфери, включаючи бізнес та дипломатію. В бізнес-культурі принципи вень диктують етику ділових стосунків, збазовану на повазі та довірі до ділових партнерів. У дипломатії принципи вень слугують інструментом для міжкультурного взаєморозуміння та співпраці, сприяючи гармонійним відносинам між народами. Розуміння та дотримання цих культурних норм має вирішальне значення для успішних ділових відносин з Китаєм.

Додатково

- Словник Сюй Шеня «Шовень цзецзи» (100 р. н.е., доба Хань), або «Тлумачення простих та аналіз складених ієрогліфів» є найбільш раннім китайським ієрогліфічним словником. Містить понад 9000 знаків, що систематизовані за ієрогліфічними ключами (540 ключів). Словник роз'яснює семантику ієрогліфів. За Шовенем 67 ключ, ідеограма 文 означає:
 - а) хаотичний візерунок, за яким стоїть природний порядок речей;
 - б) хаотичне нашарування на металі візерунків іржі як прояв його природних властивостей. Розкриття смислів таких візерунків подається як упорядкування хаосу інь-стихії металу і, відповідно, як упорядкування хаосу речей у свідомості людини, тобто наближення її до джерел(а) істини.
 - в) погруддя людини із зображенням ідеограми 文.
- За В. Резаненком ідеограма вень (文) виступає як: ідея дао-природи людини; упорядкування в свідомості людини інь-ян-«хаосу» речей;

опанування нею інь-ян-культури речей; опанування інь-ян-культури ідеограм ієрогліфічного тексту; становлення людини на дао-шлях розкриття суті особистої дао-природи і, відповідно, суті дао-природи речей.

- Вень є невід'ємною частиною практик китайської медицини, яка базується на вікових традиціях та філософських концепціях, котрі зосереджені на збереженні гармонії між тілом і душею, відновленні циркуляції енергії ці в організмі, що забезпечує профілактику захворювань.

Джерела

- Сюй Шень. Шовень цзеци (說文解字注) (Тлумачення ієрогліфів). Шанхай : Шанхай фасінсофасін, 1986. 867 с.
- І-цзін. Книга змін. Пер. Є. Тарнавський. Харків : Фоліо, 2000. 281 с.
- Лао цзи. Дао Де Цзін. Книга про шлях та силу. Пер. Л. Дудченко. Київ : Арій, 2022. 96 с.
- Конфуцій. Бесіди і судження. Пер. Т. Рожко. Київ : Арій, 2022. 224 с.

Література

1. Резаненко В. Ф. Даоське коло як модель семантико-графічного структурування китайських ієрогліфів стилю кайшу 楷書 // Українська орієнталістика / За ред. Срібняка І. В. Київ : НаУКМА, 2012. Вип. 6. С. 201-212.
2. Резаненко В. Ф. Заяць М. В. Вень-культура особистості за конфуціанською мораллю та етикою // Українська орієнталістика. 2018. Вип. 9. С. 128-147.
3. Шекера Я. В. Сутність та витоки художньої образності китайської поезії. URL: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31240/15-Shekeray.pdf
4. Шекера Я. В. До питання функціонування метафори у ранньосередньовічній китайській поезії. URL: <https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2017/01/14.%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0.pdf>
5. Щербаков Я. І. Містичні та монотеїстичні мотиви і відображення найдавнішого світогляду Китаю у давньокитайській «Книзі пісень» // Синопис : текст, контекст, медіа. 2018. № 4. С. 10-22.
6. Щербаков Я. І. Життєвий шлях і художні образи Конфуція та його найближчих учнів в «Лунь юй» («Судження та бесіди Конфуція») в контексті дослідження літературної та культурної спадщини Китаю : історико-літературні аспекти // Філологічні студії. 2019. Вип. 13. С. 127-135.
7. Щербаков Я. І. Китайська мова та система китайського письма у історичному зрізі найдавніших часів. Logos : Collection of scientific papers/ Boston, 2022. С. 103-105.
8. Pohl K.-H. Chinese Literature as Part of World Literature: Between the Local and the Universal. URL: https://www.researchgate.net/publication/327949528_Chinese_Literature_as_Part_of_World_Literature_Between_the_Local_and_the_Universal

9. Карпека Д. О. Порівняльна грамати́ка китайської мови веньянь та сучасної літературної китайської мови путунхуа. Вінниця : Нова книга, 2022. 504 с.
10. Key Concepts in Chinese Culture. Beijing : Foreign Language Teaching and Research Press, 2019. 424 с.
11. Kern M. Ritual, Text, and the Formation of the Canon: Historical Transitions of «Wen» in Early China // T'oung Pao, Second Series, 2001. Vol. 87. P. 49-91.
12. Bottéro F. Revisiting the wén 文 and the zì 字: The Great Chinese Characters Hoax // Bulletin of the Museum of far Eastern Antiquities. 2002. № 74. P. 14-33. URL: http://crlao.ehess.fr/docannexe/file/1513/bottero.wen_zi.pdf
13. Falkenhausen von L. The Concept of Wen in the Ancient Chinese Ancestral Cult // Chinese Literature: essays, articles, reviews (CLEAR). 1996. Vol. 18. P. 1-22.